

**ОБ'ЄДНАНА АСОЦІАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ ЗАКАРПАТТЯ
МЕРЕЖА НІДЕРЛАНДСЬКИХ БЛАГОДІЙНИХ ФОНДІВ ДЛЯ
ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ
МІЖОБЛАСНИЙ БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД
«ФОНД РОЗВИТКУ КАРПАТСЬКОГО ЄВРОРЕГІОНУ»**

Права дитини та механізм їх захисту

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ТА ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПРАВА ДИТИНИ.....	3
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ПРИНЦИПИ КОНВЕНЦІЇ ПРО ПРАВА ДИТИНИ.....	7
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ПРАВА ДИТИНИ:.....	10
3.1. рівне відношення до всіх дітей.....	10
3.2. повага поглядів дітей.....	11
3.3. право на освіту.....	12
3.4. право на здоров'я.....	17
3.5. право на гру.....	18
3.6. правосуддя для дітей.....	19
3.7. покласти кінець експлуатації.....	23
3.8. захист дітей від насильства.....	27
РОЗДІЛ 4. МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ:.....	30
4.1. Комітет із прав дитини.....	30
4.2. Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ).....	31
4.3. Уповноважений з прав дитини.....	32
РОЗДІЛ 5. ПРАВА ДИТИНИ І ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ.....	38

РОЗДІЛ 1. Становлення та основні положення про права дитини

У 1945 році була створена міжнародна організація, ціль якої полягала в пошуку шляхів запобігання війн на планеті Земля. 24 жовтня 1945 року на основі добровільної угоди незалежних суверенних держав, у тому числі СРСР, США, Англії, Китаю, був підписаний Статут Організації Об'єднаних Націй (ООН). У цьому документі були зафіксовані мета, задачі, принципи, структура і напрямок діяльності ООН.

У роботі ООН реалізація і захист прав і свобод людини має пріоритетне значення. Це підтверджує прийняття 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю *Загальної декларації прав людини*. В усьому світі ця дата відзначається як *День прав людини*.

ООН приділяє особливу увагу захисту прав дітей. Одним з її перших правових актів було створення в 1946 році Дитячого фонду ООН як міжнародної надзвичайної організації допомоги дітям у розорених Другою світовою війною країнах Європи. З 1953 року Дитячий фонд ООН став іменуватися ЮНІСЕФ, він допомагає всім нужденним дітям світу.

В Загальній декларації прав людини (1948 р.) у ст. 25 і 26 говориться про те, що *діти повинні бути об'єктом особливого захисту і допомоги*.

У 1959 році ООН приймає *Декларацію прав дитини*, основною тезою якої є: *«Людство зобов'язане давати дитині все краще, що воно має»*.

У преамбулі Декларації відзначається: *«...приймаючи до уваги, що дитина, через її фізичну, розумову незрілість, має потребу в спеціальній охороні і турботі, включаючи належний правовий захист, як до, так і після народження»*.

У Декларації прав дитини проголошуються соціальні і правові принципи захисту і благополуччя дітей на національному і міжнародному рівнях. Десять принципів Декларації являють собою вперше почату спробу виділити особливу роль глобальної проблеми прав дитини і привернути до неї увагу світової громадськості.

Текст документа звернений до дорослого і написаний складною юридичною мовою. Тому він має потребу в адаптуванні відповідно до вікових особливостей дітей.

Декларація 1959 р. послужила основою для підготовки *Конвенції про права дитини*. У 1978 р. уряд Польщі представив Комісії ООН по правах людини первісний проект, підготовлений на основі цієї Декларації. Тоді виражалася надія, що його можна буде прийняти в 1979 р., що був оголошений Міжнародним роком дитини. Комісія, однак, прийшла до висновку, що текст вимагає заглибленого розгляду, і створила спеціальну робочу групу, що проводила по одному засіданню в рік протягом 1980-х рр. Робоча група досягла консенсусу у відношенні остаточного варіанта незадовго перед сесією Генеральної Асамблеї

ООН 1989 р., що прийняла Конвенцію 20 листопада, у тридцяту річницю Декларації 1959 р., що часто називають *світовою Конституцією прав дитини*.

Хоча по різних причинах цю Конвенцію і хвалили, і критикували як "революційний" документ, в дійсності її слід розглядати як важливу подію. Положення Конвенції, власне кажучи, є логічним висновком з того, що даний час є випробуваним процесом розробки міжнародних норм: спочатку установлюються фундаментальні принципи, потім вони вводяться в міжнародні документи, що охоплюють широку гаму прав, і, нарешті, формулюються в юридично обов'язковий документ, що переслідує специфічні цілі.

Вступ у силу Конвенції про права дитини 2 вересня 1990 р. стало кульмінацією майже 70-літньої боротьби за те, щоб міжнародне співтовариство визнало особливі потреби й уразливість дітей.

Обидва документи — Декларація прав дитини і Конвенція про права дитини — є складовою частиною Міжнародного білля про права людини.

Конвенція - це не просто перелік прав. Той факт, що дана Конвенція є міжнародним документом про права людини, має важливе значення. Вона обов'язково враховує різні вірування, цінності і традиції, а також широку гаму соціально-економічних і політичних реалій; "компроміс, що вийшов у результаті," може виявитися для деяких незадовільним, однак у подібному договорі він неминучий.

Конвенція — це не стільки перелік прав дитини, скільки всеосяжний список зобов'язань, що держави готові визнати у відношенні дитини. Ці зобов'язання можуть бути прямими, наприклад надання можливості для утворення чи забезпечення належного відправлення правосуддя у відношенні до неповнолітніх, або непрямими, даючи можливість батькам, іншим членам родини чи опікунам відігравати свої основні ролі і виконувати обов'язки вихователів і захисників. Іншими словами, Конвенція ні в якій мірі не є "хартією звільнення дітей", її зміст ні в якій мірі не знижує значення родини.

Конвенція охоплює широку гаму прав людини. Традиційно права класифікуються як цивільні і політичні, з одного боку, і економічні, соціальні і культурні — з іншої. Хоча стаття 4 стосується цих категорій, самі статті чітко не розділені по цьому принципі. Зміст Конвенції — підкреслює, що усі права взаємно доповнюють один одного, забезпечуючи те, що ЮНІСЕФ називає "виживанням і розвитком" дітей. У деяких випадках було вирішено корисним згрупувати всю гаму прав, охоплених Конвенцією, у три категорії:

1. забезпечення;
2. захист;
3. участь.

Діти мають *право на забезпечення* в самих широких межах, починаючи з імені і громадянства і кінчаючи медико-санітарною допомогою й утворенням. Вони *мають право на захист* від визначених дій, наприклад катувань, експлуатації, довільного позбавлення волі і необґрунтованого позбавлення сімейної турботи. Діти також *мають право на участь у рішеннях*, що стосується їхні життя, і на участь у житті громади.

Об'єднавши всі ці права в одному тексті, Конвенція переслідує три основні цілі:

- Знову підтвердити у відношенні дітей права, що вже надані людям взагалі в рамках інших договорів. Деякі з цих прав, наприклад захист від катувань, цілком очевидно, стосуються також і дітей. Інші, наприклад право вираження думки, свобода зборів, свобода віросповідання і право на соціальне забезпечення, привели до гарячих дискусій під час підготовки документа у відношенні того, чи можуть і чи належні діти мати також права і якщо так, те в яких випадках. Було дуже важливо знову підтвердити, що вони повинні мати такі права, так само як і той факт, що діти теж люди.

- Зміцнити деякі основні права людини, для того щоб врахувати особливі потреби й уразливість дітей. Очевидним прикладом є умови праці, що повинні бути більш легкими для дітей і молоді, чим для дорослих. Іншим прикладом є умови, при яких дітей можна позбавляти волі.

- Установити норми в тих областях, що особливо актуальні для дітей. Конвенція торкає дуже специфічних питань, що стосуються дітей, наприклад процедури усиновлення/удочеріння, доступ до початкового утворення, захист від зловживань і відсутності турботи в родині, а також стягнення аліментів.

Позитиви і негативи Конвенції

“ + ”

Конвенція містить три основних нововведення.

По-перше, вона вводить поняття "прав участі" для дітей і визнає значення інформування самих дітей про їхні права.

По-друге, Конвенція піднімає такі питання, що раніш ніколи не розглядалися в міжнародних документах: право дітей, що постраждали від жорстокості й експлуатації, на реабілітацію й обов'язок урядів робити кроки для ліквідації традиційної практики, що шкодить здоров'ю дітей.

По-третьє, вона включає принципи і норми, що раніше фігурували лише в юридично не зобов'язуючих текстах, і зокрема питання, що стосуються усиновлення/удочеріння і відправлення правосуддя по відношенню до неповнолітніх.

Конвенція також вводить дві важливі концепції, що мають велике значення:

- найкраще забезпечення інтересів дитини (стаття 3) стає обов'язковим критерієм для "усіх дій по відношенню до дітей";
- принцип, відповідно до якого батьки (чи інші особи, що несуть відповідальність за дитину) зобов'язані належним чином керувати дитиною для здійснення ним своїх прав і робити це відповідно до здібностей дитини, що розвиваються, одержувати і здійснювати ці права (стаття 5).

Комітет із прав дитини виділив наступні статті в якості "керівних принципів", що є основою для всіх прав, що містяться в Конвенції:

- стаття 2 (про запобігання дискримінації);
- стаття 3 (про найкращі інтереси дитини);
- стаття 6 (про право на життя, виживання і розвиток);
- стаття 12 (про повагу поглядів дитини).

“ - ”

Хоча Конвенція в загальному прогресивна, деякі її положення не задовольняють. Найбільш суперечливим положенням є заборона на заклик і вербування в збройні сили й участь у військових діях дітей у віці лише до 15 років. Це положення відповідає існуючим нормам гуманітарного права, однак більшість країн, а також ЮНІСЕФ і всі неурядові організації вважають, що це занадто низький віковий рівень.

Багато неурядових організацій заперечують також проти того, що в Конвенції право на вибір релігії обмежено в порівнянні з тими, котрі гарантуються всім людям Міжнародним пактом про цивільні і політичні права. Висловлювалася також заклопотаність у зв'язку з тим, що в Конвенції конкретно не розглядаються такі питання, як захист від медичного експериментування і право на дошкільне виховання.

Хоча, очевидно, немає жодної чи організації уряду, що могли б сказати, що вони цілком задоволені текстом, немає ніякого сумніву, що Конвенція визнає значно більше прав для дітей і в значно більшому обсязі, чим будь-які документи, прийняті раніше.

РОЗДІЛ 2. Основні положення та принципи Конвенції про права дитини

В вступі до Конвенції говориться про те, що діти мають право на особливу турботу і допомогу.

Частина I.

У ст. 1—4 дається поняття «дитина» («кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, що застосовується до даної особи, вона не набуває повноліття раніше»), затверджується пріоритетність прав дитини перед інтересами суспільства.

У ст. 5—11 визначаються права дітей на життя, ім'я, громадянство, збереження своєї індивідуальності, право знати своїх батьків і право на їхню турботу і спільне проживання з ними; зафіксовані відповідальність за дітей і обов'язки батьків.

У ст. 12—17 викладені права на вираження своїх поглядів, думки на волю думки, совісті, вибір релігії, на доступ дитини до збору і поширення інформації.

У ст. 20—26 говориться про права дітей і обов'язках держави по захисту і допомозі дитят-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, допомоги біженцям, інвалідам у розумовому чи фізичному відношенні; праві на відповідне медичне обслуговування.

У ст. 28—31 затверджуються права дітей на їхнє навчання методами, що поважають людське достоїнство; на одержання утворення відповідного змісту; права на відпочинок і працю; права меншостей.

У ст. 32-36 гарантується захист від будь-яких видів експлуатації; захист від викрадень і торгівлі чи дітьми їхній контрабанді в будь-яких цілях і формах.

У ст. 37—41 характеризуються права дитини у випадку здійснення їм правопорушення і злочини, а також у процесі від'їзду покарання і реінтеграції; право на охорону під час збройних конфліктів.

Частина II.

У ст. 42—45 визначаються способи одержання інформації про зміст Конвенції і можливості контролю за її виконанням.

Частина III.

У ст. 46—54 розкривається процедура ратифікації документа і його денонсації, тобто повідомлення тих чи інших держав про розірвання договору, укладеного між ним і ООН.

Основні принципи прав дитини

Основні права дитини закріплені в таких міжнародно-правових документах, як *Декларація правий дитини 1959 р. та Конвенції про права дитини 1989 р.* Основними

принципами, які закріплені в цих документах є :

Принцип 1. Всі діти, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних та інших поглядів, національного чи соціального походження, статусу власності, народження, мають права, що містяться в Декларації прав дитини 1959 р. та Конвенції про права дитини 1989 р. :

«Ми – діти світу. Хто б не був нашими батьками, де б ми не жили, у що б не вірили, ставтеся до нас як до рівних»

Принцип 2. Дитина винна перебувати під особливим захистом, їй повинні бути надані всі можливості та умови для фізичного, психічного та соціального розвитку:

“Захищайте нас, щоб ми могли рости гідно і вільно ”.

Принцип 3. Діти, що мають фізичні недоліки, розумову відсталість, соціальні негаразди, повинні отримати особливу увагу, навчання, лікування:

“Якщо в нас є проблеми у фізичному чи розумовому плані - ще більше турбуйтеся про нас та враховуйте наші споживи”.

Принцип 4. Діти повинні розвиватися і виховуватися в сім'ї. Суспільство та уряд повинні забезпечити дітей, які не мають батьків, всіма необхідними умовами та підтримкою:

“Дайте нам жити в сім'ї. Якщо сім'я не може про нас турбуватися, візьміть нас до себе”.

Принцип 5. У дитини є право на безоплатну обов'язкову освіту. Дитина також повинна мати можливість відпочивати:

“Вчить нас добрі, щоб ми були щасливими і могли прожити життя”.

Принцип 6. Діти завжди мають бути першими серед тих, кому потрібно надати допомогу та підтримку:

“Нехай у важкі часи ми будемо перші, кому ви надаватимете допомогу. Майбутнє світу залежить від нас”.

Принцип 7. Дитина повинна мати право на ім'я і громадянство.

“Нехай у нас буде своє ім'я і земля, що ми можемо назвати своєю”.

Принцип 8. Дитина винна бути захищена від всіх проявів жорстокості та експлуатації. Використання дитячої праці забороняється:

“Захистить нас від жорстокості та від тих, хто може з нами погано поводитися.”

Принцип 9. Дитина винна бути захищена від всіх видів дискримінації та виховуватись у дусі взаєморозуміння, терпимості, дружби між людьми, загального братерства:

“Виховуйте нас в умовах терпимості, любові та свободи. Коли ми виростемо, те також

будемо пропагандувати світ та розуміння поміж людьми”.

Тобто **правами дитини**, згідно цих міжнародно-правових документів є наступні:

- 1) право на життя, виживання і вільний розвиток;
- 2) право на ім'я та на набуття громадянства;
- 3) право знати своїх батьків та користуватися батьківською турботою;
- 4) право не розлучатися з батьками наперекір їх бажанням;
- 5) право на возз'єднання з сім'єю, яка знаходиться в іншій державі;
- 6) право залишати країну та повертатися у свою країну;
- 7) право на захист у випадку незаконного перетину та повернення з-за кордону;
- 8) право вільно виражати свої думки з усіх питань;
- 9) право на волю думки, совісті, релігії;
- 10) право на свободу асоціацій та мирних зборів;
- 11) право на повну інформацію, яка сприяє благополуччю дитини;
- 12) право користуватися благами соціального забезпечення;
- 13) право користуватися послугами системи охорони здоров'я;
- 14) право на освіту;
- 15) право на захист від економічної експлуатації;
- 16) право на захист від незаконного зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами, від всіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень.

РОЗДІЛ 3. Основні права дитини

1. РІВНЕ ВІДНОШЕННЯ ДО ВСІХ ДІТЕЙ

Держави-учасники поважають і забезпечують усі права, передбачені цією Конвенцією, за кожною дитиною, що знаходиться в межах їхньої юрисдикції, без якої-небудь дискримінації...(стаття 2, Конвенції про права дитини)

Конвенція про права дитини затверджує, що всі діти рівні. Цей керівний принцип пронизує кожне право, викладене в Конвенції. Недопущення дискримінації означає, що всі діти можуть рівною мірою здійснювати свої права — право на виживання, розвиток, участь і захист — без винятку і на рівній основі.

Проте сувора дійсність така, що дискримінація існує у всіх суспільствах і може впливати на всі сторони життя дитини. Дискримінація виявляється щоразу, коли дитина позбавляється своїх прав, чи відчужується відстороняється від участі в житті громади в зв'язку з тим чи іншим його особистою якістю.

Нерівне відношення приймає самі різноманітні форми. Дитину можуть дискримінувати, тому що вона інвалід, сирота, живе на вулиці, інфікована ВІЧ чи хвора на СНІД або має інші проблеми зі здоров'ям, не була зареєстрована при народженні, живе в сільській чи місцевості мав справу із системою правосуддя для неповнолітніх. Дискримінація може ґрунтуватися також на расі, статі, мові, етнічному походженні, чи релігії, як указує Конвенція, яких-небудь інших обставинах.

Нерівне ставлення так само багатогранне, як і культурні переваги, звички й установки, що його увічнюють. Хоча дискримінація має багато форм, наслідки для дітей однаково нещадні: відсутність турботи, хвороби, зловживання, експлуатація і менші можливості в житті.

Конвенція про права дитини ясно визнає конкретні потреби дітей, що здавна піддавалися дискримінації. Конвенція ставить особливий акцент на вразливі групи дітей, що з більшою імовірністю можуть стати жертвами дискримінаційної практики. Крім того, Комітет із прав дитини покладає на уряди завдання вживання активні заходів для сприяння зусиллям по викорінюванню дискримінації, що включає створення недискримінаційних законів, сприяння просвітнім кампаніям проти нерівного відношення.

Діти, що піддаються дискримінації, як правило, мучаться в оковах сирітських притулків. Вони живуть у віддалених зонах, на вулицях і поза сферою соціального захисту. Про цих дітей звичайно мало що відомо, оскільки статистичні середні ховають їх від офіційного погляду. Однак процедура представлення доповідей, передбачена Конвенцією,

пропонує урядам подавати інформацію з вказівкою на форму дискримінації, яким піддаються діти в їхніх країнах. Найчастіше саме одержання правильних даних може покласти початок процесу змін.

Особливо піддані дискримінації діти-інваліди. Конвенція визнає це, і в статті 23 затверджується їхнє право на особливий відхід, утворення і підготовку. У статті відзначається також, що ці діти не повинні ізолюватися від громади через негативні соціальні установки. Діти, що стали інвалідами в результаті хвороб чи нещасних випадків або проживають в сільських районах, більше ізолювані і менш ймовірно одержують допомогу. Зусилля по боротьбі з дитячою інвалідністю повинні концентруватися на профілактиці захворювань (поліпшення охорони здоров'я), раннім його виявленням та реабілітації.

2. ПОВАГА ПОГЛЯДІВ ДІТЕЙ

Держави-учасники забезпечують дитині, здатній сформулювати свої власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкають дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага відповідно до віку і зрілості дитини (стаття 12 Конвенція про права дитини)

На думку Комітету з прав дитини, стаття 12 Конвенції містить один з чотирьох керівних принципів Конвенції. Це також одна з найбільш революційних статей Конвенції, що виразила в той час зовсім нову ідею. Думка про те, що діти повинні бути в полі зору, але їх не обов'язково слухати, усе ще глибоко укорінені в багатьох суспільствах. У школі чи вдома основним принципом для молодих вважається слухняність і повага до авторитету дорослих. Висування концепції про те, що діти мають право на вираження думки і що дорослі повинні прислухатися до них і приймати їх до уваги, зустрічаються з серйозними перешкодами.

У колах захисників прав дітей процес вислуховування дітей і поваги до їхніх поглядів найчастіше називається участю дітей — засобом, завдяки якому діти відіграють свою роль у формуванні світу, у якому вони живуть.

Конвенція затверджує, що діти повинні мати свою думку в кожному аспекті життя, що їх стосується, у родині, вдома, у школі, у медико-санітарній допомозі, у своїй місцевій громаді й у більш широкому суспільстві. У багатьох країнах протягом останніх 10 років дітям надають усе більше можливостей впливати на своє власне життя.

Зокрема, стаття 12 указує, що діти повинні мати можливість бути вислуханими в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що їх стосується. Багато країн змінили закони і юридичні процедури, щоб прийняти це до уваги. Однак у силу авторитарного

характеру юридичного процесу багато дітей виявляються заляканими і їм важко виразити свої думки. Для полегшення участі дітей у юридичному процесі в деяких країнах судові процедури стають менш формальними. Усі частіше використовується відеозапис і інші технічні пристрої, а також окремі зали очікування для дітей.

Учні в усьому світі відіграють усе більш активну роль у шкільному житті. Погляди дітей в більшій мірі враховуються в місцевому самоврядуванні. У багатьох розвинутих країнах наявні дитячі асамблеї, ради чи парламенти.

Конвенція затверджує право дітей на участь у прийнятті рішень, що стосується їхнього здоров'я. У деяких країнах установлений вік, коли діти мають право самі надавати згоду на медичне лікування. В інших не встановлюється вікова межа, однак потрібно, щоб враховувалася індивідуальна зрілість дитини і розуміння їм проблеми. У ряді країн усе більш відкрито обговорюються питання конфіденційності по відношенню до лікування і медичних втручань у віці до 18 років, зокрема по відношенню репродуктивного здоров'я підлітків, без згоди батьків.

Стаття 12 викликала розбіжності ще при її підготовці, і суперечки навколо неї продовжуються дотепер. Справа в тім, що дорослі не завжди мають звичку слухати дітей. Можливо, вони вважають, що діти не здатні сформулювати свою думку чи не мають достатню інформацію для формування обґрунтованих поглядів. Найчастіше вони ігнорують думки дітей, вважаючи їх незрілими і, відповідно, такими що не заслуговують на розгляд. Крім того, якщо дітей вислухати і взяти до відома їхню думку, то потім прийдеться щось робити. Це може не відповідати очікуванням чи побажанням дорослих. Щоб ця стаття Конвенції зіграла роль у повсякденному житті дітей, необхідний двосторонній процес: діти вчаться виражати погляди, а дорослі вчаться слухати і серйозно відноситися до того, що чують.

Захист права дітей на вираження власних поглядів і забезпечення того, щоб до них прислухалися, — нелегка задача. Для цього необхідні зміни не тільки в юридичній базі й урядових структурах, але й в укорінених установках. Нам необхідно навчитися бачити в дітях не власність дорослих, а людей, що володіють здатністю формувати думки, що заслуговують поваги. Необхідно знайти рівновагу між відповідальністю батьків і інших дорослих за турботу про дітей і необхідність вислухувати погляди і бажання дітей і реагувати на них. Це найкращий спосіб забезпечити, щоб діти в міру свого росту здобували положення у світі, що вони в майбутньому одержать у спадщину.

3. ПРАВО НА ОСВІТУ

Мало хто не погодиться з тим, що освіта лежить в центрі соціального розвитку й економічного росту, і, дійсно, сприяння освіті найчастіше погоджується з досягненням цих

більш широких цілей. Однак Конвенція підходить з іншої точки зору, вона концентрується на дитині. Ціль освіти відповідно до пункту 1(a) статті 29 — *"розвиток особистості, талантів і розумових і фізичних здібностей дитини в їх самому повному обсязі"*. У відношенні освіти, як і інших аспектів життя дитини, Конвенція пропонує підхід, при якому центральне місце займає дитина.

Концентрація на дитині в утворенні означає дуже багато чого. Це включає забезпечення безпечної навчальної обстановки, вільної від експлуатації і дискримінації, це означає вироблення в дитини самоповаги, придбання їм базових знань і побутових навичок, для того щоб навчання було позитивним і корисної, а не занадто твердим і цілком відділеним від потреб дитини. Оскільки Конвенція погоджує усі права воедино, тут враховуються також такі фактори, як стать, фізичні і розумові недоліки, стан здоров'я і харчування, а також участь дітей у сприянні якісній освіті для всіх дітей.

Питанням освіти присвячені конкретно дві статті Конвенції. Стаття 28 визнає право дитини на освіту і вимагає забезпечувати безкоштовну й обов'язкову початкову освіту і захист гідності дитини у всіх питаннях дисципліни. Стаття 29 закликає уряди забезпечити, щоб освіта вела до максимально можливого розвитку здібностей кожної дитини і сприяла повазі батьків і культурній самобутності.

Відповідно до Конвенції уряди в усьому світі приймають творчі і новаторські міри для розширення доступу дітей до школи й охоплення навчанням. Відповідно до Конвенції уряди беруть зобов'язання вживати заходів по сприянню регулярному відвідуванню шкіл і зниженню числа учнів, що залишили школу. Однак, за оцінками, 150 млн. дітей у світі, включаючи підлітків, кидають школу, не вивчившись ні читати, ні писати. Діти кидають школу по цілому ряду причин. Найчастіше вирішальним фактором є бідність. Однак дитина може кинути школу й у тому випадку, якщо навчальна програма занадто нудна, важка чи неактуальна або якщо дитина не розуміє мови, на якій говорить учитель.

З часу вступу Конвенції в силу багато урядів адаптували свої шкільні системи, для того щоб краще задовольняти потреби дітей у багатьох відносинах. Наприклад, у сільських районах діти часто пропускають школу, щоб допомогти батькам у сільськогосподарських і інших роботах. Тому деякі країни, що розвиваються, змінили шкільний календар, привівши його у відповідність із сільськогосподарським. Іншим способом поліпшення доступу до утворення є організація пересувних шкіл.

Освіта є найважливішим способом стримування експлуатації дітей. За оцінками, у світі нараховується 250 млн. дітей, що працюють цілий день. Якщо причини дитячої праці численні, то для захисту їх від небезпечної й експлуаторської праці мається лише один

ефективний шлях — розширити і поліпшити освіту. Зовсім ясно, що недостатньо лише побудувати більше шкіл, оскільки багато дітей у світі працюють, щоб прокормити себе чи свою родину. Тому задача полягає в тому, щоб зробити шкільне навчання економічно життєздатним, таким, що відповідає потребам працюючих дітей .

Право на освіту і право на здоров'я тісно зв'язані. Міцне здоров'я дає можливість успішно вчитися, а знання дозволяють зберегти здоров'я, і навпаки, ослаблене здоров'я може бути причиною невідвідування школи чи взагалі частих пропусків, знижує здатність засвоювати знання і, відповідно, збільшує відсівання. У довгостроковому плані діти, що не мали можливості придбати знання про здоровий спосіб життя, найбільше ймовірно будуть страждати від відсутності допологової і післяпологової допомоги, від неповноцінного харчування, незадовільної особистої гігієни і зловживання алкоголем або наркотиками. Освіта є найкращим способом профілактичної медицини.

Законодавство України про освіту ґрунтується на Конституції України 1996 р., Законі України «Про освіту» 1991 р., та інших нормативно-правових актах.

Право на освіту мають усі громадяни України. Це право забезпечується на підставі створення в державі відповідних умов. Громадяни інших держав та особи без громадянства здобувають освіту в закладах освіти України нарівні із громадянами України.

Основними *принципами* освіти в Україні є:

- доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою;
- рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку;
- органічний зв'язок з світовою та національною історією, культурою, традиціями;
- незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій;
- науковий, світський характер освіти;
- взаємозв'язок з освітою інших країн;
- єдність і наступність системи освіти;
- безперервність і різноманітність освіти;
- поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті.

Структура освіти України включає:

- **дошкільна освіта** - здійснюються у сім'ї, дошкільних закладах освіти (ясла, ясла-садки, дитячі будинки та ін.) у взаємодії з сім'єю і мають на меті забезпечення фізичного,

психічного здоров'я дітей, їх всебічного розвитку, набуття життєвого досвіду, вироблення умінь, навичок, необхідних для подальшого навчання;

- **загальна середня освіта** - забезпечує всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, трудову підготовку, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння обсягу знань про природу, людину, суспільство і виробництво, екологічне виховання, фізичне вдосконалення. Основним видом середніх закладів освіти є *середня загальноосвітня школа трьох ступенів: перший* - початкова школа, що забезпечує початкову загальну освіту, *другий* - основна школа, що забезпечує базову загальну середню освіту, *третій* - старша школа, що забезпечує повну загальну середню освіту;
- **позашкільна освіта** - спрямовується на розвиток здібностей, талантів дітей, учнівської та студентської молоді, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні. До позашкільних закладів освіти належать: палаци, будинки, центри, станції дитячої, юнацької творчості, учнівські та студентські клуби, дитячо-юнацькі спортивні школи, школи мистецтв, студії, початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, бібліотеки, оздоровчі та інші заклади;
- **професійно-технічна освіта** - забезпечує здобуття громадянами професії відповідно до їх покликань, інтересів, здібностей, перепідготовку, підвищення їх професійної кваліфікації. Професійно-технічними закладами освіти є: професійно-технічне училище, професійно-художнє училище, професійне училище соціальної реабілітації, та ін;
- **вища освіта** - забезпечує фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку, здобуття громадянами освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей, удосконалення наукової та професійної підготовки, перепідготовку та підвищення їх кваліфікації. Вищими закладами освіти є: технікум (училище), коледж, інститут, консерваторія, академія, університет та інші;
- **післядипломна освіта** - забезпечує одержання нової кваліфікації, нової спеціальності та професії на основі раніше здобутої у закладі освіти і досвіду практичної роботи, поглиблення професійних знань, умінь за спеціальністю, професією. Закладами післядипломної освіти є академії, інститути (центри) підвищення кваліфікації, перепідготовки, вдосконалення, навчально-курсіві комбінати, підрозділи вищих закладів освіти (філіали, факультети, відділення та інші), професійно-технічні заклади освіти, відповідні підрозділи в організаціях та на підприємствах;

- **самоосвіта** - для самоосвіти громадян державними органами, підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями громадян, громадянами створюються відкриті та народні університети, лекторії, бібліотеки, центри, клуби, теле-, радіонавчальні програми тощо.

В Україні встановлюються такі **освітні рівні**:

- 1) початкова загальна освіта;
- 2) базова загальна середня освіта;
- 3) повна загальна середня освіта;
- 4) професійно-технічна освіта;
- 5) базова вища освіта;
- 6) повна вища освіта.

Учень - особа, яка навчається і виховується в одному із загальноосвітніх навчальних закладів. Зарахування учнів до загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється, як правило, з 6 років. Навчання у загальноосвітньому навчальному закладі надає учням певні права та покладає на них певні обов'язки.

Основними правами учня є:

- 1) обирати профіль, форми навчання, індивідуальні програми, позакласні заняття;
- 2) брати участь у науково дослідницькій, конструкторській, експериментальній та інших видах науково-практичної діяльності;
- 3) брати участь у конференціях, виставках, олімпіадах, конкурсах, гуртках, клубах тощо;
- 4) вносити пропозиції з питань організації навчально-виховного процесу, дозвілля, побуту учнів;
- 5) особисто або через представників брати участь у громадському самоврядуванні школи.

Основними обов'язками учнів є:

- 1) виконувати вимоги статуту, правила внутрішнього трудового розпорядку;
- 2) систематично і глибоко оволодівати знаннями та практичними навичками, підвищувати культурний рівень;
- 3) дотримуватись чинного законодавства, моральних та етичних норм;
- 4) дбайливо ставитися до майна закладу освіти;
- 5) дбати про власну гігієну й охайний зовнішній вигляд.

Однак на даному етапі розвитку Української незалежної держави система освіти проходить період реформування, намагаючись наблизитися до рівня розвинених Європейських держав. Виникають нові навчальні заклади, змінюється статус учителів,

збільшується кількість навчальних років – все це впливає на рівень освіти, а це, в свою чергу, впливає на майбутній інтелектуальний потенціал нашої держави. Тому проблема якнайскоршого реформування освіти відноситься до тих, які потребують негайного вирішення органами державної влади в Україні.

4. ПРАВО НА ЗДОРОВ'Я

Конвенція ставить дитину на центральне місце в будинку, у громаді й у суспільстві і виходить з того, що одне право не може бути ізольоване від іншого. Право дитини на здоров'я піддається небезпеці, якщо дитині не забезпечений достатній рівень життя. Право на освіту неможливо здійснити, якщо дитина хвора, а надання молодим людям можливості висловлювати свої думки про те, якого типу медико-санітарну допомогу вони повинні одержувати, означає, що медико-санітарні служби будуть у більшій мірі реагувати на потреби молоді... і таких взаємозв'язків незліченна безліч.

Конвенція не є переліком високих принципів, що ґрунтуються на побажаннях. Для того, щоб усі діти могли досягти по можливості найвищого рівня здоров'я і користувалися послугами системи охорони здоров'я, у статті 24 передбачені практичні кроки, що повинні почати країни після підписання і ратифікації Конвенції. Зокрема, країни зобов'язуються скорочувати дитячу смертність, розвивати первинну медико-санітарну допомогу, бороти з хворобами і недугодованістю, забезпечувати допологову та післяпологову відпустку, поширювати санітарну інформацію і розвивати профілактичні служби.

Конвенція конкретно вказує, що її положення стосуються всіх дітей без якої-небудь дискримінації. Розширення розуміння необхідності врахувати дітей, що не обслуговуються звичайними системами медико-санітарної допомоги, стало нині пріоритетом. Ці вразливі групи включають дітей, батьки яких є представниками етнічних меншостей, дитяти-біженців, дітей, що проживають у віддалених районах, і дітей кочівників.

Усі підлітки у віці до 18 років підпадають під дію Конвенції, проте в минулому питання їхнього здоров'я найчастіше ігнорувалося. Вони як би попадали у віковий провал: уже не діти, але ще не дорослі.

Поширення пандемії ВІЛ/Сніду яскраво продемонструвало відсутність служб для підлітків. Оскільки профілактика є в даний час єдиним ефективним способом боротьби, винятково важливо, щоб молодим людям допомогли захистити себе. У деяких країнах, де колись приділялося недостатньо уваги охороні здоров'я підлітків, поступово вводяться нові служби. Наприклад, багато країн тепер намагаються зробити свої медико-санітарні служби більш привабливими для молоді. Забезпечення конфіденційності, можливість прийому поза

часом шкільних занять, розташування поблизу громади є простими мірами для забезпечення медико-санітарного обслуговування там, де в ньому є необхідність.

5. ПРАВО НА ГРУ

Розваги — це серйозна тема. По-перше, можна поставити запитання, який зв'язок між дітьми, що грають у м'яч чи будують піскові замки, і "найбільше широко ратифікованим договором про права людини в історії". Зрештою, діти грали протягом всієї історії у всіх культурах. Їх навіть наполегливо заохочували до цього, для того щоб вони залишили дорослих у спокої. Так чи не стаємо ми занадто серйозними? І якщо ЮНІСЕФ і ФІФА співробітничать у справі сприяння правам дитини за допомогою футболу, то ясно, що гра занадто важлива, щоб залишити її тільки на розсуд дітей. Це показує також, що гра — це кращий спосіб дати дітям знання про їхні права, включаючи право на гру!

Звичайно, ще задовго до розквіту Риму і появи вираження "Mens sana in corpore sano" (у здоровому тілі — здоровий дух) було відоме, що гра має велике значення для фізичного і психічного здоров'я дитини. А раз це так важливо, те органи влади повинні забезпечити елементарні умови, що сприяють здоровому розвитку дітей. Якщо діти живуть у небезпечному оточенні, вони фактично позбавлені права на гру. Тому тут мається явний зв'язок зі статтею 27 про відповідний рівні життя, а багатьом дітям, що працюють довгий час (стаття 32), залишається мало часу і сил на гру.

Це, у свою чергу, підводить нас до освіти (статті 28 і 29), оскільки як гра, так і школа створюють можливості для прояву ініціативи, взаємодії, творчості і соціалізації. Гра — це важливий крок у соціальному і пізнавальному розвитку дітей. В іграх діти одержують соціальне розуміння і вигострюють свої навички комунікації таким способом, що не може замінити більш формальне утворення. Колективні види спорту, наприклад футбол, є очевидним способом вироблення духу взаємодопомоги і взаєморозуміння, без приношення в жертву індивідуальних якостей. Діти, що починають грати у футбол, завжди вибирають назви знаменитих команд, а також знаходять собі для наслідування кумирів серед футбольних зірок.

У деяких країнах, мабуть, приділяється занадто велика увага чиста академічним заняттям у школах і твердій орієнтації батьків і учнів на необхідність "процвітати" у навчанні, що вимагає виконання більшого обсягу домашніх завдань і залишає менше часу на гру. Багато викладачів вважають, що дітям потрібно більше займатися спортом і музикою, а не програмними предметами, не відриваючись око від підручників.

У пункті 2 статті 31 Конвенції про права дитини говориться про "надання відповідних і рівних можливостей" (для культурної і творчої діяльності, дозвілля і відпочинку). Термін

"відповідні" означає необхідність виділення достатніх ресурсів на забезпечення відпочинку, розваг, дозвілля й ігор дітей з врахуванням їхніх різних потреб. В усьому світі діти страждають від гострої недостатності місць для зустрічей і рекреаційних споруд. Найчастіше, оскільки діти не мають ні коштів, ні влади, їм мало що дістається, коли приймаються рішення у відношенні того, скільки витратити на спорудження, де вони могли б проводити дозвілля. У даному контексті "рівні можливості" означають рівність з погляду частки ресурсів, виділених для дітей з різних районів, етнічних груп, рас і т.д. Цей принцип рівності припускає також, що діти повинні мати рівний доступ до інформації, освіти, мистецтву і інформації, а це вимагає, щоб думки дітей були відомі (див. статті 12 і 13 Конвенції про права дитини про право на вираження думки і праві бути вислуханим). Однак на практиці радіо і телебачення не забезпечують рівного доступу для дітей, хоча доведено, що при правильному використанні телебачення і радіо є ефективними коштами навчання, що можуть сприяти комунікації, стимулювати увагу і сприяти ранньому розвитку мовних навичок.

Немає необхідності говорити про те, що "рівні можливості" є основним положенням Конвенції, а саме, що діти повинні мати доступ до ігрових площадок і інших споруджень, незалежно від походження, класу, раси, положення і т.д. (див. статті 2 про недопущення дискримінації). Право на гру означає потребу і право кожної дитини грати. Якщо діти мають особливі потреби (діти з фізичними чи розумовими недоліками, діти, піддані чи ризику знедолені тією чи іншою мірою (стаття 23 про права дітей-інвалідів і стаття 30 про права меншостей), діти, що знаходяться в спеціальних установах), це варто брати до уваги.

6. ПРАВОСУДДЯ ДЛЯ ДІТЕЙ

Однієї з найбільш примітних областей, у яких постійно порушуються права дітей, є правосуддя для неповнолітніх. Приклади незліченні: вразливі і піддані ризику діти попадають у систему правосуддя для неповнолітніх тому, що страхувальні мережі соціальних служб для них або не існують, або діють неефективно; дітей поміщають за ґрати без пред'явлення обвинувачень і без можливості бути представленими адвокатом; діти виявляються у в'язниці на довгі терміни разом з дорослими ув'язненими, не одержують медико-санітарної допомоги, освіти і їм рідко пропонують реабілітацію.

З прийняттям Конвенції визнання потреби кращого захисту, підтримки і реабілітації неповнолітніх стає усе більш очевидним. Особлива увага проблемі правосуддя для дітей приділено в декількох статтях Конвенції:

- стаття 40 встановлює норми для відправлення правосуддя,
- стаття 37 стосується захисту дітей, позбавлених волі,

- стаття 39 стосується мір, необхідних для реабілітації і реінтеграції.

Положення Конвенції не є вичерпними і доповнюються більш детальними нормами, викладеними в інших правилах і положеннях ООН, що стосується правосуддя для неповнолітніх. Але Конвенція не обмежується цим. Весь комплекс її положень і принципів при повному їхньому дотриманні призначений забезпечити гарантію того, щоб діти в першу чергу не вступали в конфлікт із законом. Якщо вдасться забезпечити, щоб у всіх дітей була безпечна і доброзичлива обстановка вдома, щоб вони були здорові і ходили в школу, щоб їх захищали від експлуатації і зловживань, то число дітей, що переступають закон, різко скоротиться.

Незважаючи на успіхи, досягнуті в приведенні законодавств у відповідність з Конвенцією, у реальному житті, практика сильно відстає. Це особливо очевидно, коли ми розглядаємо загальні принципи Конвенції в зіставленні з реальним положенням дітей у системі правосуддя для неповнолітніх. Наприклад, якщо дітей поміщають в одну камеру з дорослими порушниками чи позбавляють їх права на одержання освіти або на гру, то цим їх позбавляють права на всебічний розвиток. Прикладами участі дітей є консультування дітей у відношенні їхніх прав, висунутих проти них обвинувачень, вислуховування їх і заохочення до участі у вишукуванні рішень тих дилем, з якими вони зіштовхуються. Принцип найкращих інтересів дитини варто протиставляти всім аспектам контактів дітей із системою правосуддя для неповнолітніх. Крім того, дискримінація і її наслідки з особливою очевидністю виявляються в системі правосуддя для неповнолітніх, коли діти національних чи меншостей корінних груп населення складають непропорційно велику частину серед дітей, позбавлених волі. Варто також чуйно відноситися до питання статі.

Немає ніякого сумніву в тім, що попередження правопорушень і злочинів неповнолітніх краще, ніж покарання за них. Відомо, що правопорушниками не народжуються, а стають, що переважна більшість з них не стали б такими, якби у відповідному віці вони одержали турботу і підтримку від родини, шкіл і громад. При відсутності такої підтримки варто забезпечити участь соціальних служб, що могли б допомагати дітям вирішувати свої проблеми конструктивним і здоровим образом.

Найважливішим фактором, якому необхідно перебороти, є бідність, оскільки найчастіше найбільш бідні, найбільш знедолені діти попадають у ситуації високого ризику і займаються не цілком законними видами діяльності. Багато хто з них в остаточному підсумку або живуть, або працюють на вулиці в результаті зловживань стосовно них будинку, цивільних хвилювань чи просто бажання пошукати кращого життя. Деякі діти попадають у руки поліції і правосуддя лише тому, що вони виглядають бідними, соціально

зухвалими чи небезпечними, а не тому, що вони порушили який-небудь закон. Фахівці, що працюють з дітьми, що вступають у конфлікт із законом, усі в більшій мірі визнають, що правосуддя для цих дітей повинне сполучатися з більш справедливим підходом до всіх інших аспектів життя. Соціальна справедливість і правосуддя з погляду закону не можуть бути відділені друг від друга. Правосуддя для всіх дітей повинне виходити з поваги до прав людини у всіх аспектах їхнього життя.

Конвенція про права дитини закликає до того, щоб система правосуддя орієнтувалася на дитину і визнавала, що дитина є суб'єктом основних прав і свобод.

Найкращі інтереси дитини повинні бути в центрі будь-якого судового процесу, і дітям повинні гарантуватися належні процедури в судах. Стаття 40 конкретно затверджує права на справедливий суд, юридичний захист, охорону особистого життя, установлення мінімального віку, нижче якого дитина не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності, і відповідні кошти для захисту всіх прав людини і дотримання юридичних гарантій.

Справедливе відношення в системі правосуддя повинно починатися з елементарного визнання того, що діти, обвинувачувані в порушенні закону, мають право як на особливий захист, так і на належний розгляд. Найчастіше, коли діти вступають у конфлікт із законом, їм може загрожувати жорстоке покарання без юридичних способів захисту, що надаються дорослим. Іноді неповнолітні правопорушники піддаються покаранням тією ж мірою, як якби вони були дорослими. Що ще гірше, у деяких країнах суддя може відправити дитини у в'язницю лише тому, що він "неправильно поводиться", без пред'явлення чи обвинувачення осуду за порушення закону. Таке "неправильне поведення" може виражатися в тім, що дитина не мита, спить на чи вулиці просто не має документів.

Доброзичлива до дитини система правосуддя повинна брати до уваги вік дитини і ступінь його зрілості, а також виявляти до всіх дітей повагу і не принижувати її гідності. Діти, як і дорослі, повинні користуватися презумпцією невинуватості, мати право на юридичний захист, присутність батька чи опікуна і право на особисте життя. Шанси на справедливу процедуру значно збільшуються завдяки створенню функціонуючих судів для неповнолітніх, спеціальній підготовці суддів, поліцейських і інших співробітників системи правосуддя й охорони порядку.

Відповідно до різних норм ООН дітей, що вчинили не дуже серйозне правопорушення чи здійснили його в перший раз і зізналися в ньому, рекомендується передавати з формальних судових систем у відповідні альтернативні програми. Успішні альтернативи звичайно менш формальні, не настільки страшні, а також гарантують повагу до прав

неповнолітніх. Такі програми керуються чотирма основними правилами. По-перше, вони не визнають дітей винними, оскільки займаються лише тими, хто зізнався в правопорушенні. По-друге, вони не позбавляють дитину волі. По-третє, випадок може бути переданий у звичайну судову систему, якщо міри, які застосовує альтернативна система, неадекватні. По-четверте, обвинувачуваний протягом усього часу зберігає право на судовий чи розгляд юридичний перегляд.

Питання про те, як до дітей відносяться в системі правосуддя, є найважливішим чинником у визначенні того, яким чином вони зможуть повернутися у свої родини, школи і громади. Конвенція рішуче підкреслює, що позбавлення волі повинно бути лише крайньою мірою і на самі мінімальні терміни. Стаття 37 Конвенції забороняє також катування чи жорстоке ставлення, винесення смертного вироку й засудження на довічне ув'язнення, так само як незаконна затримка і позбавлення волі.

У статті вказується, що з дітьми потрібно поводитися гуманно, без приниження їхнього достоїнства і що вони повинні бути відділені від дорослих правопорушників і мати право підтримувати зв'язок зі своєю родиною. Якщо позбавлення дітей волі використовується як крайня міра, повинні бути розумні альтернативи для забезпечення того, щоб засуджені за злочини діти одержували допомогу у відновленні нормального життя. На жаль, не для всіх дітей існують альтернативні рішення, і багато хто з них попадають у в'язницю, де найчастіше перебувають разом з дорослими. Нерідко ці діти позбавлені доступу до освіти, чи відпочинку нормальній медико-санітарній допомозі. Їм не виявляється відповідна психологічна і соціальна підтримка, і вони не здобувають навичок, що їм будуть потрібні, щоб повернутися у свої громади здатними до продуктивного життя дорослими.

Згідно Кримінального кодексу України, неповнолітня особа несе відповідальність лише за наступні групи злочинів:

1. Злочини проти власності (крадіжка, грабіж, розбій);
2. Злочини проти життя і здоров'я громадян (вбивство, тілесні ушкодження);
3. Злочини проти статевої свободи і недоторканості громадян (згвалтування, розпусні дії);
4. Злочини, пов'язані з обігом наркотичних речовин.

Неповнолітнього, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо його виправлення можливе без застосування покарання. У цих випадках суд застосовує до неповнолітнього примусові заходи виховного характеру. Примусові заходи виховного характеру, суд застосовує і до особи, яка до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно

небезпечне діяння, що підпадає під ознаки злочину. У разі ухилення неповнолітнього, що вчинив злочин, від застосування до нього примусових заходів виховного характеру ці заходи скасовуються і він притягується до кримінальної відповідальності.

До неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні злочину, судом можуть бути застосовані такі основні види покарань:

- 1) штраф;
- 2) громадські роботи;
- 3) виправні роботи;
- 4) арешт;
- 5) позбавлення волі на певний строк.

До неповнолітніх можуть бути застосовані додаткові покарання у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

7. ПОКЛАСТИ КІНЕЦЬ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

У світі працюють близько 250 мільйонів дітей, причому багато мільйонів з них у таких умовах, що серйозно загрожують їхньому життю, здоров'ю і заважають їм одержати елементарну освіту. Біля одного мільйона дітей щорічно утягують у незаконний сексуальний бізнес. За оцінками, також біля одного мільйона дітей продаються чи стають жертвою контрабанди в рамках своєї чи країни за кордоном. Багато хто з них змушені жити в умовах, близьких до рабства. Загальним фактором, що поєднує ці жахливі статистичні дані, є економічна експлуатація.

Стаття 32 Конвенції про права дитини затверджує право дітей на захист від економічної експлуатації і від виконання будь-якої роботи, що може становити небезпеку для здоров'я чи бути перешкодою для одержання освіти. Вона вимагає від урядів установити мінімальний вік для прийому на роботу, регламентувати тривалість робочого дня й умови праці для осіб молодше 18 років і передбачити відповідні міри для забезпечення здійснення законодавства. Положення Конвенції про права дитини були розвинуті в ряді конвенцій Міжнародної організації праці. У червні 1999 р. був зроблений ще один крок, коли була прийнята нова конвенція № 182, про найгірші форми дитячої праці, основна увага в якій приділяється ліквідації рабства, боргової кабали, примусу дітей до участі в збройних конфліктах, до проституції, торгівлі наркотиками і будь-якої діяльності, що створює загрозу для їхнього здоров'я, безпеці чи моралі.

Країни, що ратифікували Конвенцію про права дитини, повинні забезпечити, щоб їхнє трудове законодавство захищало осіб у віці до 18 років від експлуатації. Багато країн уже

змінити внутрішнє законодавство для приведення його у відповідність з Конвенцією. Таке встановлення норм дозволило в судовому порядку переслідувати окремих роботодавців, винних у грубих порушеннях, і допомогло почати проведення кампаній пропаганди серед громадськості. Однак закони і кампанії не зможуть миттєво змінити повсякденну реальність для мільйонів експлуатованих дітей. Необхідно змінити широко розповсюджене суспільне прийняття використання дитячої праці. Міжнародні і неурядові організації прагнуть переконати самих роботодавців, що діти, що на них працюють, мають права.

Згідно Кодексу законів про працю України, неповнолітні, тобто особи, що не досягли вісімнадцяти років, у трудових правовідносинах прирівнюються у правах до повнолітніх, а в галузі охорони праці, робочого часу, відпусток та деяких інших умов праці користуються пільгами, встановленими законодавством України.

Не допускається прийняття на роботу осіб молодше шістнадцяти років. За згодою одного із батьків або особи, що його замінює, можуть, як виняток, прийматись на роботу особи, які досягли п'ятнадцяти років. Для підготовки молоді до продуктивної праці допускається прийняття на роботу учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і середніх спеціальних навчальних закладів для виконання легкої праці, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час по досягненні ними чотирнадцятирічного віку за згодою одного з батьків або особи, що його замінює. На кожному підприємстві, в установі, організації має вестися спеціальний облік працівників, які не досягли вісімнадцяти років, із зазначенням дати їх народження.

Забороняється застосування праці осіб молодше вісімнадцяти років на важких роботах і на роботах з шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах. Забороняється також залучати осіб молодше вісімнадцяти років до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми.

Усі особи молодше вісімнадцяти років приймаються на роботу лише після попереднього медичного огляду і в подальшому, до досягнення 21 року, щороку підлягають обов'язковому медичному оглядові.

Забороняється залучати працівників молодше вісімнадцяти років до нічних, надурочних робіт і робіт у вихідні дні.

Для робітників віком до вісімнадцяти років норми виробітку встановлюються виходячи з норм виробітку для дорослих робітників пропорційно скороченому робочому часу для осіб, що не досягли вісімнадцяти років. Для молодих робітників, які поступають на підприємство, в організацію після закінчення загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних навчальних закладів, курсів, а також для тих, що пройшли навчання безпосередньо на

виробництві, в передбачених законодавством випадках і розмірах та на визначені ним строки можуть затверджуватись знижені норми виробітку. Ці норми затверджуються власником або уповноваженим ним органом за погодженням з профспілковим комітетом.

Заробітна плата працівникам молодше вісімнадцяти років при скороченій тривалості щоденної роботи виплачується в такому ж розмірі, як працівникам відповідних категорій при повній тривалості щоденної роботи. Праця працівників молодше вісімнадцяти років, допущених до відрядних робіт, оплачується за відрядними розцінками, встановленими для дорослих працівників, з доплатою за тарифною ставкою за час, на який тривалість їх щоденної роботи скорочується порівняно з тривалістю щоденної роботи дорослих працівників. Оплата праці учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і середніх спеціальних навчальних закладів, які працюють у вільний від навчання час, провадиться пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку. Підприємства можуть встановлювати учням доплати до заробітної плати.

Щорічні відпустки працівникам віком до вісімнадцяти років надаються у зручний для них час. Щорічні відпустки працівникам віком до вісімнадцяти років повної тривалості у перший рік роботи надаються за їх заявою до настання шестимісячного терміну безперервної роботи на даному підприємстві, в установі, організації.

Працездатній молоді - громадянам України віком від 15 до 28 років після закінчення або припинення навчання у загальноосвітніх, професійних навчально-виховних і вищих навчальних закладах, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після звільнення зі строкової військової або альтернативної (невійськової) служби надається перше робоче місце на строк не менше двох років.

Звільнення працівників молодше вісімнадцяти років з ініціативи власника або уповноваженого ним органу допускається, крім додержання загального порядку звільнення, тільки за згодою районної (міської) комісії в справах неповнолітніх.

Батьки, усиновителі і піклувальники неповнолітнього, а також державні органи та службові особи, на яких покладено нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю, мають право вимагати розірвання трудового договору з неповнолітнім, у тому числі й строкового, коли продовження його чинності загрожує здоров'ю неповнолітнього або порушує його законні інтереси.

За оцінками, щорічно у світі в нелегальний сексуальний бізнес, що приносить доходи, надходить біля мільйона дітей. Одних з них примушують до цього силоміць, інших чи викрадають обманюють. Деякі змушують займатися проституцією обставини, тому що їм

потрібно вижити на чи вулицях оплатити їжу й одяг. Інших заманюють споживчими образами рекламного світу. Зростаючий потік глобального туризму і поширення електронних коштів інформації також сприяють експлуатації дітей у проституції у формі сексуального чи туризму порнографії. Більш того, росте попит на сексуальні відносини з дітьми в результаті помилкової думки, що такі відносини з дитиною менш ймовірно приведуть до інфікування ВІЛ.

Незалежно від обставин, небезпеки сексуальної експлуатації величезні: наноситься непоправний збиток гідності і самоповазі дітей, піддається ризику їх фізичне і психічне здоров'я і створюється погроза майбутньому розвитку. Хоча сексуальна експлуатація дітей існує практично у всіх суспільствах, у зв'язку з тим, що вона нелегальна, дуже важко одержати надійні дані і забезпечити захист дітей, що є її жертвами.

Стаття 34 Конвенції закликає держави захищати дітей від "незаконної сексуальної практики" і використання з метою експлуатації в проституції і порнографії. Багато країн приводять свої національні закони у відповідність з Конвенцією. Для того щоб покласти кінець співучасті, що допускає в настільки широких масштабах сексуальну експлуатацію дітей, необхідно також розширити інформаційно-пропагандистську роботу.

Торгівля дітьми давно поставлена поза законом більшістю країн, а також конвенціями про права людини; однак, незважаючи на це, така торгівля являє собою багатомільйонну індустрію кабальної праці і сексуальної експлуатації. У першу чергу це стосується жінок і дівчат, яких продають у проституцію чи фактичне рабство під виглядом домашньої прислуги. Стаття 35 Конвенції вказує, що уряди повинні вживати відповідних заходів для запобігання викрадення дітей, торгівлі дітьми чи їхньої контрабанди з будь-якими цілями й у будь-якій формі. Багато країн приводять своє національне законодавство у відповідність з положеннями Конвенції.

Чим більше років триває навчання дитини, тим більше можливість вибору для нього і менше імовірність того, що він потрапить у тиски економічної експлуатації. Розширення доступу до утворення означає не тільки будівлю більшого числа шкіл, але і рішення проблеми. Наприклад, установлений законом вік для обов'язкової освіти повинен збігатися з мінімальним віком прийому на роботу, встановленим законом. У багатьох випадках цього не спостерігаються: діти, що кидають школу, але не можуть на законних підставах працювати, дуже імовірно, будуть працювати нелегально в умовах експлуатації. Навіть у тих країнах, де шкільне навчання обов'язкове, роблять вигляд, що не зауважують працюючих дітей, особливо тих, котрі зайняті вдома допомагають чи допомагають родині в сільськогосподарських роботах. Багато роботодавців навіть не представляють, що

порушують закон, і тому неурядові і міжнародні організації прагнуть рівною мірою як поширювати інформацію про трудове законодавство, так і сприяти застосуванню санкцій проти тих, хто порушує закон.

8. ЗАХИСТ ДІТЕЙ ВІД НАСИЛЬСТВА

Протягом останнього десятиліття росло усвідомлення міжнародною громадськістю розуміння масштабу насильства по відношенню до дітей. Діти стають жертвами насильства вдома, у школі, на вулицях, у громаді й у державних установах. Конвенція про права дитини визнає широкий масштаб насильства по відношенню до дітей і чітко вказує, що діти мають право на захист від усіх його форм.

Однак насильство по відношенню до дітей, тобто навмисне нанесення фізичного чи психологічного тиску, більш поширено, чим насильство по відношенню до дорослих. Це відбувається тому, що обстановка, у якій діти повинні одержувати найбільший захист і турботу, стає також місцем, де вони найбільше ймовірно можуть піддатися зловживанням чи залишатися без уваги. Викрадення, дітовбивства, убивства, традиційна практика, що заподіює каліцтва, а також сексуальні, психічні і фізичні зловживання відбуваються частіше в рамках родини, чим поза нею. Більш того, деякі форми зловживань усе ще соціально прийнятні. У багатьох країнах батькам як і раніше дозволяється використовувати "розумні" форми фізичного покарання, щоб дисциплінувати своїх дітей. Побиття і пороття продовжуються почасти тому, що вони юридично і соціально припустимі.

Однак, зрозуміло, насильство по відношенню до дітей відбувається і поза будинком. Як і насильство в родині, найчастіше воно непомітно і випадає зі сфери соціальної свідомості. Діти, що живуть і працюють на вулиці, особливо вразливі до зловживань з боку поліцейських і інших членів суспільства. Діти, що піддаються сексуальній експлуатації, постійно піддані різним формам насильства, а багатьох працюючих дітей найсуворішим образом карають за будь-які чи помилки на роботі. Діти можуть стати жертвами чи насильства принизливої дисципліни в таких місцях, як дитячі групи, дитячі сади, різного роду притулки і сирітські будинки, а також у самій системі правосуддя.

Конвенція унікальна тим, що представляє майже універсально визнані норми поведінки з дітьми. Вона встановлює, що насильство по відношенню до дітей у будь-якій формі й у будь-якій місці не має виправдання. Відповідно до Конвенції діти мають право на фізичну й особисту недоторканність і захист від "усіх форм фізичного чи психологічного насильства".

Конвенція є орієнтиром для змін нашого відношення до дітей, оскільки вона затверджує, що діти, як і дорослі, мають права людини. У цій перспективі більш ясно виявляються протиріччя в тім, як ми відносимося до дітей. Наприклад, якщо фізичний напад на дорослого є незаконним, чому воно може бути законним у відношенні дитини? Якщо побиття дружини неприйнятно, чому допускається побиття дітей, іноді називане в національних законах "розумним застосуванням сили"?

Як всеосяжний і взаємозалежний комплекс прав, Конвенція визнає, що усі форми насильства шкідливі і можуть вчинити негативний вплив на всі сторони життя дитини. Діти, піддані насильству, частіше страждають від недостатнього харчування і хвороб, гірше учаться в школі, у них знижена самоповага. Відповідно до Конвенції насильство по відношенню до дітей є порушенням їхніх прав людини.

Крім того, насильство породжує насильство. Дитина, що росте в обстановці, у якій є насильство, схильна конфліктувати з іншими дітьми, дорослими чи самим собою насильницьким шляхом. Системи правосуддя для неповнолітніх одержали сумну популярність як центри жорстокого і принизливого поводження з дітьми, хоча багато дітей, що вступають у конфлікт із законом, не роблять насильницьких злочинів. Погане поводження (замість реабілітації) у місцях висновку може привести до прояву насильства і повторюваним порушенням закону.

У відповідності зі статтею 39 Конвенції держава зобов'язана забезпечити дітям, що стали жертвами збройних конфліктів, катувань, поганого поводження, сексуального насильства, чи зловживань експлуатації, фізичне і психологічне відновлення лікування для їхньої соціальної реінтеграції. На практиці це може здійснюватися різними способами. "Виховання в душі миру" має на меті навчити дітей ненасильницьким формам вирішення конфліктів, повазі розходжень і активному самовираженню. Попередження насильства може включати навчання батьків альтернативним мірам забезпечення дисциплінованого поводження своїх дітей, спілкуванню один з одним без насильства.

Після вступу Конвенції в силу всюди розширюються й активізуються зусилля по захисту дітей від насильства. Однак є ще багато галузей, у яких потрібно провести велику роботу.

Законодавчі реформи і просвітні кампанії по боротьбі з насильством і принизливим поводженням з дітьми вкрай необхідні. Серед урядів, що захищають дорослих від фізичних зловживань, лише деякі забезпечили дітям такий же ступінь захисту від фізичного насильства, як дорослим. Проте, реформи важко проводити, коли молоді люди найчастіше розглядаються як "проблема" суспільства. У деяких регіонах світу системи правосуддя для

неповнолітніх стають все більш репресивними у відповідь на побоювання, що діти стають усе більш буйними. Справедливо це твердження чи ні, визначити важко, оскільки дані про дітей і насильство дуже убогі. У той же час, деякі сенсаційні історії про насильство з боку дітей служать додатковими аргументами на користь уведення більш суворих покарань і більш тривалих термінів висновку.

Ще одна галузь, що викликає турботу, — це сцени насильства в засобах масової інформації, масова продаж відеоігор і іграшок, зв'язаних з насильством. Конвенція заохочує такий розвиток дитини, що виховує в нього повагу до прав інших, прояв терпимості і дій у дусі миру. Однак засоби інформації і комерційні підприємства найчастіше пропонують для дітей сцени насильства і форми ігор із застосуванням насильства. У Швеції заборонене виробництво військових іграшок, а в Німеччині й Іспанії заборонена їхня реклама. На жаль, ці країни залишаються в незначній меншості.

РОЗДІЛ 4. Механізм захисту прав дитини

Усього через п'ять років після прийняття Конвенція була ратифікована приблизно 90 % країн світу, що саме по собі є безпрецедентною подією в історії міжнародного гуманітарного права. До десятої річниці прийняття Конвенції (листопад 1999 р.) її не ратифікували лише дві країни — Сомалі і Сполучені Штати Америки. Таке широке прийняття норм і зобов'язань, викладених у Конвенції, разом з безпрецедентним рівнем поінформованості про існування цього договору привело до високих чекань у відношенні її практичних наслідків.

Однак міжнародний договір подібного роду не здатний зробити безпосередній вплив на життя дітей. Скоріше, ціль норм і зобов'язань, викладених у Конвенції, полягає в тому, щоб дати орієнтири для законодавства, політики і програм в окремих країнах, а також для міжнародних, національних, урядових і неурядових організацій і органів у їхній діяльності, що стосується дітей. Вплив Конвенції на дітей можна оцінити лише в тій мірі, у якій її буква і дух були враховані в першу чергу урядами, а також іншими установами й організаціями, починаючи з міжнародних і закінчуючи місцевими. Іншими словами, про прогрес можна судити по характеру національних законів і політики, а також по наявності й ефективності структур і механізмів, необхідних для їхнього здійснення.

1. Комітет із прав дитини

Саме в цьому складається основна задача роботи Комітету з прав дитини — договірному органу, заснованого відповідно до положень самої Конвенції (стаття 43) для того, щоб контролювати дотримання державами їхніх зобов'язань за даним договором. Комітет, що складається з 10 незалежних експертів, що обираються державами-учасниками (тобто тими, котрі ратифікували Конвенцію), щорічно проводить тримісячні сесії, в основному в Женеві. У зв'язку з робочим навантаженням Комітету в даний час держави-учасники розглядають питання про прийняття виправлення до Конвенції, що передбачає збільшення членського складу з 10 до 18. Комітет розглядає доповіді, що зобов'язані представляти держави, разом з іншою інформацією з надійних джерел. Ця контрольна функція Комітету здійснюється без конфронтації в обстановці конструктивного діалогу і міжнародної солідарності. Такий підхід відповідає двом реаліям: по-перше, контрольна функція Комітету має обмежений безпосередній вплив, оскільки в його функції не входить застосування санкцій; по-друге, багато країн не мають у своєму розпорядженні достатні можливості, щоб цілком дотримувати положення Конвенції без технічної і фінансової

допомоги. Ця націленість на конструктивний діалог заохотила багато країн ратифікувати Конвенцію й у максимальному ступені сприяла збільшенню її потенційного впливу.

В офіційному процесі контролю беруть участь і неурядові організації. Якоюсь мірою це відображає той факт, що дані організації починали активні зусилля для сприяння усвідомленню необхідності цієї Конвенції. Крім того, під час підготовки проекту Конвенції визнані міжнародні і неурядові організації внесли істотний вклад у підготовку її тексту. Для координації своїх зусиль більшість з них об'єдналися в окрему групу, що і далі сприяє здійсненню Конвенції. Група неурядових організацій разом з ЮНІСЕФ у даний час є одним з найближчих партнерів Комітету.

Комітет, дійсно, значною мірою покладається на неурядові організації, і особливо на національні організації і "національні коаліції", що створюються в усі більшому числі країн. Усі вони не тільки надають інформацію, що доповнює доповіді держав, і поширюють висновки і рекомендації, що готує Комітет після розгляду цих доповідей, але і сприяють утіленню їхній у життя. ЮНІСЕФ тепер офіційно прийняв на себе зобов'язання сприяти твердженню й охороні прав дітей. У своїй заяві з викладом цілей у 1996 р. ЮНІСЕФ підтвердив, що Конвенція служить духовною і матеріальною основою його політики і забезпечує рамки, у яких він готує свої програми по країнах. Практично всі неурядові організації, що виявляють інтерес до питань, що стосується дітей, включаючи багато хто, що не мають досвіду роботи в області прав чи людини конкретної спрямованості на дітей, нині цитують Конвенцію як основу усієї своєї роботи з питань, що стосується дітей.

2. Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ)

Після другої світової війни 11 грудня 1946 р. Генеральною Асамблеєю ООН було створено *Міжнародний дитячий надзвичайний фонд Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ)* для надання допомоги дітям у зруйнованій повоєнній Європі. Виконавши це завдання, Генеральна Асамблея в жовтні 1953 р. вирішила продовжити роботу цієї організації на постійній основі, розширила її компетенцію і змінила назву. Резолюцією Генеральної Асамблеї були зняті слова «міжнародний», «надзвичайний» залишилася назва «Дитячий фонд ООН», але англійська аббревіатура збереглася. Головним завданням ЮНІСЕФ стало надання урядам країн допомоги з метою покращити умови життя дітей. Роботою ЮНІСЕФ керує Виконавча Рада, яка складається з представників 41 держави, що обираються Економічною і Соціальною Радою на три роки. За діяльність, спрямовану на досягнення благополуччя дітей, прогресу та миру, Дитячий фонд ООН у 1965 р. був відзначений Нобелівською премією миру. Генеральна Асамблея відзначила в 1986 р. сорок років від дня

заснування Фонду і підкреслила, що його робота сприяла суттєвим змінам в уявленні про виживання і розвиток дітей, а також закликала уряди, ООН та інші міжнародні організації, фізичних осіб розширювати підтримку, допомогу Дитячому фонду для подальшого захисту інтересів дітей.

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) — це єдина організація ООН, діяльність якої присвячена винятково дітям. ЮНІСЕФ працює заради захисту, виживання і розвитку дитини відповідно до Конвенції про права дитини. Створений Генеральною Асамблеєю в 1946 р. для задоволення надзвичайних нестатків дітей у післявоєнній Європі, ЮНІСЕФ у даний час підтримує програми, спрямовані на поліпшення життя дітей усюди, особливо в країнах, що розвиваються. У співробітництві з іншими установами ООН, урядами і неурядовими організаціями ЮНІСЕФ сприяє програмам по наданню дешевих послуг на общинному рівні в області надання первинної медичної допомоги, харчування, початкового утворення, очищення води і поліпшення санітарних умов, ліквідації гендерної нерівності і розвитку. Він відстоює дотримання прав людини у відношенні всіх дітей, особливо дівчинок. ЮНІСЕФ також продовжує надавати невідкладну допомогу і проводити відбудовні роботи у випадку надзвичайних подій. У 1965 р. ЮНІСЕФ був нагороджений Нобелівською премією світу. Адреса штаб-квартири: *UNICEF House, United Nations, New York, NY 10017, USA*.

Важливим досягненням у розумінні нових принципів щодо становища дітей у сучасному суспільстві є проголошення Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989р. Конвенції про права дитини, яка стала правовою основою для забезпечення виживання і благополуччя дітей. На 15 червня 1997 р. Конвенцію ратифікували 190 країн. На сьогодні це найбільш універсальний міжнародний договір за всю історію розвитку відносин між державами. Країни, які ратифікували Конвенцію, взяли на себе зобов'язання втілювати в життя її норми шляхом прийняття нових законів, приведення у відповідність з її положеннями свого законодавства, судової та адміністративної практики, а також іншими позитивними діями, створенням системи державних органів для захисту прав дитини, розвитком співробітництва з недержавними організаціями тощо. Загальне визнання норм Конвенції сприяло новому розумінню становища дитини у суспільстві не як майбутнього дорослого, а як рівноправного учасника суспільного життя, звичайно, з урахуванням того, що «дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження». Важливим завданням ЮНІСЕФ стає співробітництво з країнами для забезпечення здійснення нових принципів виживання і здорового розвитку дітей.

3. Уповноважений з прав дитини

Конституцією України Гарантовано такі права дітей: рівність прав дітей (статті 24, 52), охорона дитинства (ст. 51), заборона насильства над дитиною та її експлуатації (ст. 52), право на життя (ст. 27), захист і допомога держави дитині, позбавленій сімейного оточення (ст. 52), право на освіту (ст. 53). Важливого значення набули норми українського законодавства щодо додержання Україною зобов'язань стосовно Конвенції про права дитини. Це, насамперед, зміни і доповнення до законодавчих актів України у зв'язку зі змінами та доповненнями до Кодексу про шлюб і сім'ю щодо усиновлення а іншій країні; закріплення у Кримінальному кодексі України відповідальності за незаконне усиновлення (удочеріння), торгівлю людьми. За винятком цих норм законодавство України, яке забезпечує додержання прав дитини, має більш декларативний характер, і, крім того, відсутній національний механізм забезпечення реалізації та контролю за додержанням норм законодавства про права дитини. Внаслідок цього, значна частина норм, які відповідають Конвенції про права дитини, не реалізується, а то й просто порушується. Відсутнє також законодавче врегулювання низки прав дитини, закріплених у міжнародних стандартах: право дітей і їхніх батьків жити в будь-якій країні і повертатися до своєї з метою возз'єднання сімей і підтримання стосунків між батьками та дітьми; право на захист дітей-біженців; право на захист від вживання наркотиків і психотропних речовин, від залучення до їх виробництва та розповсюдження; не встановлено відповідальність дорослих членів сім'ї за порушення прав дитини на недоторканність її особи, посягання на її честь і гідність.

Тому саме через недосконалість і недостатню ефективність законодавства стосовно прав дітей і судовий захист ускладнено. Щодо несудового захисту прав дітей відповідними державними органами то а умовах практичної відсутності єдиного, скоординованого державного механізму здійснення політиці захисту прав і інтересів дітей і його ефективність значно зменшується. Наведене дає підстави говорити про необхідність запровадження в Україні такого важливого засобу несудового захисту прав дитини яким є інститут омбудсмана. Треба зазначити, що Комітет з прав дитини під час розгляду первинно доповіді України про виконання зобов'язань за Конвенцією про права дитини на своїй десятій сесії наприкінці 1995 р. проаналізував стан українського законодавства та існуючий механізм реалізації прав дитини і дійшов висновку про необхідність створення такої інституції в Україні. Комітет порекомендував Україні розглянути питання про створення інституту омбудсмана для дітей чи будь-якого іншого постійного і незалежного механізму для розгляду скарг про порушення прав дитини і нагляду за додержанням прав дитини в державі.

При створенні такої інституції слід запозичити зарубіжний досвід, але виходити з особливостей соціально-економічного розвитку України. В дослідженні «Інститут уповноважених з прав дитини» Міжнародного центру розвитку дитини ЮНІСЕФ, який знаходиться у Флоренції (Італія), проаналізовано основні моделі інституту омбудсмана, які діють у світі. Перша модель—це омбудсмани, що затверджені парламентами шляхом прийняття спеціального закону. Найповніше уособлює таку модель відомство омбудсмана в Норвегії, яке було створено вперше в світі 1981 року. (Взагалі омбудсман для захисту прав особи вперше було створено у Швеції ще у 1809 р.) Норвезьке відомство омбудсмана було створено на основі Закону про заснування посади омбудсмана з прав дитини, а особа, яка виконує ці обов'язки, обирається парламентом і йому підзвітна. Влада законодавче визначає функції і повноваження, статус і фінансування омбудсмана. Тому він незалежний від уряду і може вільно критикувати чи оскаржувати постанови і рішення уряду про забезпечення прав дитини.

Відомство омбудсмана може провадити розслідування, надавати доповіді парламентові та виступати консультантом при розробці нового законодавства. В Норвегії омбудсманові доручено «допомагати захистові і представляти інтереси дітей перед органами державної влади або керівництвом приватних компаній і організацій та провадити моніторинг умов, в яких ростуть і розвиваються діти». Він має доступ в усі державні установи і може ознайомлюватися з будь-якими документами, що відносяться до діяльності державних органів і стосуються забезпечення інтересів і прав дитини. Єдине, що знаходиться поза компетенцією омбудсмана,— це питання, які розглядаються в суді або відносяться до конфлікту в сім'ї. Ця модель лежить в основі діяльності омбудсмана з прав дитини у Швеції, Ісландії.

Друга модель передбачає створення посади омбудсмана з прав дитини в межах законодавства про права дитини. В Новій Зеландії відомство комісара з прав дитини було створено 1989 року на основі Закону про дітей, молодь і сім'ю для розгляду скарг дітей про порушення цього закону і здійснення моніторингу і оцінки його виконання, розробки державної політики у галузі додержання прав дитини і розвитку послуг, які забезпечують інтереси дітей.

Третя модель передбачає створення омбудсмана в діючих державних органах. Так, в Австрії Національне відомство омбудсмана з прав дитини було створено 1991 року в Міністерстві із справ сім'ї, молоді і захисту навколишнього середовища і не має ні політичної, ні фінансової незалежності.

У Данії 1995 року була створена строком на три роки Національна Рада з прав дитини у складі Міністерства соціального забезпечення. Відповідно до нової постанови парламенту Національна Рада в 1998 р. була перетворена в постійний орган для сприяння додержанню прав дитини шляхом проведення консультацій безпосередньо з дітьми з найважливіших для них питань. В Іспанії Уповноважений з охорони дитинства знаходиться у відомстві Народного омбудсмана. В Німеччині в 1987 р. голова Бундестагу і парламентські фракції створили Комісію з прав дитини, яка працює при комітетах Бундестагу з прав жінок і молоді і з проблем сім'ї і літніх громадян. Представники цих комітетів входять до складу Комісії, як і представники чотирьох фракцій. Завданням Комісії є представництво дітей у парламенті і за його межами. Правовий статус Комісії недостатньо визначений, але вона зосередила увагу парламентарів і населення Німеччини на політиці щодо забезпечення прав і інтересів дітей.

Незалежно від моделі правового статусу служби омбудсмана мають приблизно однакові повноваження:

- 1) вплив на законодавство, державну політику, адміністративну і судову практику;
- 2) реагування на конкретні порушення прав дитини;
- 3) проведення досліджень у галузі забезпечення прав і інтересів дітей;
- 4) поширення інформації про міжнародні стандарти прав дітей серед дорослих і серед неповнолітніх;
- 5) виявлення думки дітей щодо їх найважливіших прав і інтересів.

Функції омбудсмана з кожної країни мають національні особливості.

Яка з наведених моделей може бути застосована в Україні, які функції повинен виконувати український уповноважений з прав дитини? На нашу думку, така інституція несудового захисту прав і інтересів дитини має входити до складу апарату Уповноваженого Верховної Ради з прав людини. Це зумовлено тим, що Верховна Рада тільки в 1997 р. прийняла Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», який набрав чинності 23 грудня 1997 р. Враховуючи політичну ситуацію в країні й особливості дальності українського парламенту нового скликання, слід зазначити, що розробка і прийняття нового законодавчого акта про уповноваженого з прав дитини, що не передбачено Конституцією, навряд чи найближчим часом можливо. Тому найкращим рішенням на сьогодні вбачається створення посади омбудсмана з прав дитини при апараті Уповноваженого Верховної Ради з прав людини. Закон про Уповноваженого з прав людини в ст. 11 передбачає право Уповноваженого призначати своїх представників і організувати їх діяльність та визначати межі повноважень, У майбутньому законі України про права дитини, проект якого має бути розроблений для виконання нашою державою міжнародних

зобов'язань щодо Конвенції про права дитини, може бути передбачено доповнення Закону «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» статтею про призначення Представника з прав дитини в апараті Уповноваженого.

Таке рішення надасть можливість найближчим часом законодавче вирішити проблему призначення омбудсмана з прав дитини. А це, в свою чергу, дасть останньому змогу реально виконати положення ст. 12 Конвенції про права дитини, в якій закріплено зобов'язання держав-учасниць - забезпечити дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати свої погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю. Зважаючи, що правосвідомість в Україні заснована на розумінні, що можуть бути будь-які шляхи захисту прав і свобод людини, але найбільш ефективною буде дальність якоїсь поважної особи, то таким необхідним є призначення Представника з прав дитини саме законом.

Запропонований порядок створення інституції Представника з прав дитини в Україні вирішує важливий аспект його статусу — незалежність від органів влади і можливість мати свою точку зору з проблем прав і інтересів дитини. Призначення Представника не залежить від рішення органів влади, що забезпечує додержання ним міжнародних стандартів прав дитини, проведення загальнодержавної політики з урахуванням найширших інтересів дитини. Фінансування діяльності Представника з прав дитини як і Уповноваженого Верховної Ради з прав людини визначається парламентом.

Уповноважений Верховної Ради України з прав дитини має широкі функції і повноваження. Зрозуміло, що він може делегувати ті з них, що пов'язані з інтересами дитини, своєму Представникові з прав дитини. Це надасть можливість останньому формувати в суспільстві почуття поваги до особистості дитини, її внутрішнього світу як шляхом захисту прав і інтересів окремої дитини за її скаргою перед будь-яким органом держави, так і шляхом узагальнення думок і сподівань дітей.

Відповідно до повноважень і функцій Уповноваженого з прав людини згідно зі ст. 17 Закону «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» Представник з прав дитини може приймати і розглядати звернення громадян України, в тому числі і дітей, іноземців, осіб без громадянства і осіб, які діють в їх інтересах, і відповідним чином реагувати на них. Відповідно до ст. 13 Закону Представникові мають бути надані доступ до необхідної інформації і право на невідкладний прийом представниками всіх гілок влади, відвідувати місця ув'язнення дітей, звертатися до суду із заявою про захист прав дітей. У Законі не передбачено можливість розробляти проекти законів у галузі прав людини і здійснювати їх експертизу. Ця важлива функція Представника Уповноваженого Верховної

Ради має бути закріплена і у майбутньому законі про права дитини та у поправках до Закону «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». Важливим є також участь Представника у підготовці доповідей з прав дитини, які подаються країною в міжнародні організації згідно з чинними міжнародними договорами (ст. 9 Конституції). Ще однією важливою функцією Представника, а також Уповноваженого має стати популяризація діючих міжнародних стандартів прав дитини і оприлюднення відомостей щодо їх виконання Україною. Це якоюсь мірою передбачено статтею 18 Закону «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» про надання щорічних і спеціальних доповідей Уповноваженого Верховній Раді, прийняття за ними відповідної постанови уряду і опублікування в офіційних виданнях. Засоби масової інформації мають набути особливого значення для поширення інформації про права дитини, і це має бути передбачено в повноваженнях і функціях Представника.

На нашу думку, Представник з прав дитини має бути людиною, яка відома дітям і до якої вони мають довіру, а також можливість звернутися безпосередньо. Відомості про роботу Представника треба викладати мовою, зрозумілою усім дітям. Для спілкування з дітьми мають використовуватися як новітні засоби зв'язку — електронна пошта, система Інтернету, так і старі та надійні — телефонний зв'язок за загальновідомим номером.

Порівняльний аналіз функцій і повноважень омбудсманів з прав дитини і існуючі моделі статусу захисників інтересів найбільш уразливої частини населення будь-якої країни разом з дослідженням забезпечення прав дитини в нашій державі свідчать, що сьогодні в Україні існує гостра потреба у створенні інституції Представника з прав дитини Уповноваженого Верховної Ради з прав людини. Пропозиції автора щодо статусу такого Представника та його функцій і повноважень бажано врахувати при створенні відповідного законодавства. Але кожному зрозуміло, що відкладати створення надійного несудового механізму забезпечення прав дитини не можна. Це один з перших кроків до подолання негативних тенденцій у розвитку України.

РОЗДІЛ 5. Права дитини і законодавство України

Конституція України (ст. 52) закріплює важливий принцип рівності прав дітей: «Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним», проголошений у ст. 2 Конвенції про права дитини. Разом з нормою ст. 24 Конституції про рівність конституційних прав і свобод громадян і їх рівність перед законом незалежно від будь-яких ознак наведені положення відповідають міжнародному стандарту, передбаченому Конвенцією. Оскільки у Конституції не передбачено засобів щодо забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації, а також від покарання на підставі діяльності, висловлюваних поглядів чи переконань дитини, батьків дитини, законних опікунів чи інших членів сім'ї, як це передбачено в п. 2 ст. 2 Конвенції, то такі засоби треба включити в закон про права дитини, тому що сподіватися на перегляд нещодавно прийнятої Конституції нереально.

На жаль, в Основному Законі України немає закріплення такого важливого принципу найкращого забезпечення інтересів дітей, який проголошено в п. 1 ст. 3 Конвенції: «В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини». Відсутність в українському законодавстві наведеного вище принципу призводить до того, що в нашій країні не враховується визнаний в усьому світі новий підхід до становища дитини у суспільстві як рівноправного члена такого суспільства, а не як дорослого у майбутньому, який до досягнення повноліття залишається об'єктом піклування. Тому в Конституції України закріплено положення щодо загальних гарантій захисту прав дитинства, але не прав дитини. Так, уст. 51 передбачено, що «сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою». Міжнародні стандарти прав дитини, закріплені у ст. 23 і 24 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та ст. 10 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 1956р., які є обов'язковими для України внаслідок їх ратифікації, як і відповідні положення Конвенції про права дитини, вимагають саме захисту не дитинства, а прав і інтересів дитини. Це має бути основою для розробки закону саме про права дитини, а не закону про захист дитинства, якщо наша країна виконує свої міжнародно-правові зобов'язання і додержує міжнародних стандартів прав дитини.

Викладене доводить, що не можна погодитись із твердженням авторів «Енциклопедії сучасного права неповнолітніх - про відбиття у Конституції України в повному обсязі

гарантій щодо захисту прав неповнолітніх. Саме зміст міжнародних стандартів прав дитини свідчить про необхідність доповнення і розширення конституційних положень за рахунок включення гарантій захисту дитини від будь-якої дискримінації і принципу найкращого забезпечення інтересів дітей.

Міжнародний стандарт про невід'ємне право кожної дитини на життя, виживання і здоровий розвиток закріплено у ст. 6 Конвенції, у ст. 27 Конституції України проголошено невід'ємне право кожної людини на життя. Разом з положеннями статей 48, 49, 50 Основного Закону України про право кожного на достатній життєвий рівень, охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, на безпечне для життя і здорове довкілля в Конституції передбачені у загальній декларативній формі права кожної дитини на життя, виживання і здоровий розвиток. У формі гарантій цього права для кожної особи у статтях 93—100 Кримінального кодексу України передбачено відповідальність за посягання на життя людини. Але тільки ст. 96 цього Кодексу передбачає відповідальність за злочин проти дитини — за умисне вбивство матір'ю новонародженої дитини. Всі інші статті не містять положень щодо особливостей кримінальної відповідальності відносно злочинів саме проти життя дітей. В умовах зростання кримінальних посягань на життя дітей необхідно передбачити включення до Кримінального кодексу України норм про підвищення відповідальності за такі злочини. У загальній формі це положення слід закріпити в законі про права дитини, а конкретно сформульоване — в законах про доповнення до чинного Кримінального кодексу або в проекті нового Кодексу. Це дасть змогу привести у відповідність з міжнародними стандартами норми українського законодавства в зазначеній галузі.

У Конституції України закріплено заборону насильства над дитиною. Статтею 52 передбачено, що «будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом». Ця норма частково враховує зауваження Комітету з прав дитини на державну доповідь України. Але вона відрізняється від міжнародного стандарту, сформульованого в ст. 19 Конвенції і не враховує особливостей статусу дитини, визнаних у світі. В міжнародному стандарті передбачається вжиття всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поведіння та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка піклується про дитину. Причому, заходи із захисту передбачають розроблення соціальних програм з метою надання необхідної підтримки дитині і особам, які піклуються про неї, а також інші форми

запобігання, виявлення, повідомлення, передачі на розгляд, розслідування, лікування та інші заходи у зв'язку з випадками жорстокого поводження з дитиною. Для України дуже важливо чітко визначити в законодавстві, в чому саме полягає насильство, що воно може мати фізичну та психічну форму і здійснюватися у вигляді образи чи зловживань, відсутності піклування, брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання. Суб'єктом насильства виступають не просто фізичні особи, а батьки, законні опікуни чи будь-які особи, які піклуються про дитину. В країні зростає кількість проявів жорстокого поводження в сім'ї. У 1996 р. 144 дитини загинули від таких дій, а 89 скінчили життя самогубством, що, за даними криміналістів, на 50 відсотків спричинено сімейними обставинами. Погоджуючись з доводами авторів державної доповіді про становище дітей в Україні щодо необхідності законодавчого закріплення відповідальності за такі дії, хотілося б наголосити на потребі закріплення цього положення саме в конституційній нормі. Захист дитини від насильства батьків та інших осіб, які піклуються про неї, є важливою складовою визнання прав дитини, на чому ґрунтуються міжнародні стандарти.

Ст. 52 Конституції України закріплює важливий міжнародний стандарт про те, що дитина, яка постійно позбавлена сімейного оточення або яка, з огляду на її інтереси, не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу держави. Цей стандарт, проголошений у п. 1 ст. 20 Конвенції про права дитини, має велике значення для України, де набуло поширення соціальне сирітство. З майже 80 тис. дітей-сиріт і дітей, що залишилися без піклування батьків, лише у 7 відсотків немає живих батька та матері. Решта - це діти, покинуті батьками, діти, батьки яких за рішенням суду позбавлені батьківських прав, перебувають на лікуванні або в установах виконання покарання. Конституційне закріплення міжнародного стандарту надає можливість не тільки розробити відповідне законодавство, але і втілити в життя комплекс соціально-економічних заходів щодо забезпечення прав дітей-сиріт і дітей, які залишилися без нагляду,— попри всі економічні труднощі і негаразди в Україні. Відповідно до ч. 2 ст. 37 Закону «Про освіту» для таких дітей створено школи-інтернати, дитячі будинки, в тому числі сімейного типу, на повному державному утриманні. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 5 квітня) 994 р. № 226 із змінами та доповненнями від 16 червня 1995 р. «Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, які залишились без піклування батьків, було збільшено норми харчування, матеріального забезпечення дітей-сиріт, поліпшується лікувальна база, впроваджуються нові методики їх реабілітації, прийняті і реалізуються регіональні програми, спрямовані на поліпшення життя цієї категорії дітей.

Міжнародний стандарт про право дитини на освіту, закріплений у статтях 28,29 Конвенції про права дитини, а також проголошений у Загальній декларації прав дитини, Міжнародному пакті про економічні та соціальні права і в інших конвенціях, набув закріплення в ст. 53 Конституції України та інших законодавчих актах. Але навіть щодо такого важливого права, яке в Україні здійснюється протягом багатьох років і щодо якого саме наша держава виступила в ООН ще в 1947 р. з пропозицією про початок всесвітньої кампанії з боротьби з неписьменністю, в українському законодавстві є відхилення від міжнародного стандарту. Конституційні положення закріплюють тільки чотири аспекти цього права:

1. обов'язковість повної загальної середньої освіти;
2. безоплатність вищої освіти і здобування її на конкурсній основі в державних і комунальних навчальних закладах;
3. забезпечення державою доступності і безоплатності всіх ступенів і видів освіти;
4. гарантування представникам національних меншин права на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови. Закон України «Про освіту» закріплює це право, наводить основні принципи освіти і передбачає державні стандарти освіти. Проте в українському законодавстві не враховано такі важливі складові права на освіту, які передбачені в ст. 28 Конвенції, а саме; зобов'язання держави вживати заходів щодо сприяння регулярному відвіданню шкільної освіти і зниженню кількості учнів, які залишили школу. Відсутність такої норми в українському законодавстві та відповідної діяльності органів освіти є однією з причин того, що значна частина випускників 9 класів одержує лише довідку про закінчення неповної середньої школи.

Відсутні в українському законодавстві і норми, які закріплюють зобов'язання держави вжити всіх необхідних заходів для забезпечення шкільної дисципліни методами, заснованими на повазі людської гідності дитини, та такими, які відповідають положенням Конвенції про права дитини (п. 2 ст. 28). Це саме стосується і зобов'язань щодо заохочення і розвитку міжнародного співробітництва з питань освіти (п. 3 ст. 28 Конвенції). Немає в нашому законодавстві і посилання на те, що освіта має бути спрямована на виховання поваги до прав людини і принципів Статуту ООН (п. 1 в ст. 29 Конвенції). Отже, деякі міжнародні стандарти прав дитини знайшли закріплення в конституційних нормах, але ще чимало з них, як і сам загальний принцип підходу до дитини як рівного члена суспільства, не вибито в українському законодавстві. Загалом такий самий підхід притаманний і подальшому розвиткові нормативного регулювання прав дитини в Україні. З одного боку, враховуються

міжнародні стандарти, а з іншого — чимало інтересів і прав дитини залишається поза увагою законодавців.

Ще до прийняття Конституції України 18 січня 1996 р. Указом Президента України було проголошено Національну програму "Діти України", яка закладає основи комплексного підходу до державної політики щодо забезпечення прав та інтересів дітей. Цю програму було прийнято на виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань, які були прийняті на Всесвітній зустрічі на вищому рівні в інтересах дітей у Нью-Йорку 30 вересня 1990 р., і за Конвенцією про права дитини 1989 року. Програму «Діти України» доповнено Національною програмою планування сім'ї, програмою «Освіта», комплексною програмою щодо дітей-інвалідів, регіональними програмами «Захист генетичного фонду України», «Діти Чорнобиля», «Чисте повітря». Всі вони передбачають організаційні заходи щодо забезпечення прав та інтересів дітей, але водночас вони потребують законодавчого закріплення для того, щоб набути загальнообов'язкового значення і стати гарантією захисту дитини за будь-яких обставин. Президент України Л. Д. Кучма велику увагу приділяє проблемам виховання, освіти, захисту здоров'я дітей, а також їх соціальному і правовому захистові і підкреслює, що в основі всіх цих зусиль має бути виконання Національної програми «Діти України», для чого треба мобілізувати всі ресурси нашої держави і суспільства.

У Національній програмі «Діти України» питанням законодавчого забезпечення захисту інтересів і прав дитини присвячено тільки один невеликий розділ, а головну увагу зосереджено на організаційних заходах: поліпшення здоров'я дітей, зниження дитячої захворюваності та смертності; дитяче харчування; поліпшення умов розвитку, виховання й освіти дітей; поліпшення умов виховання дітей в сім'ї; поліпшення умов життя дітей, які перебувають в особливо складних і надзвичайних умовах. Такий підхід, на нашу думку, не відповідає виконанню завдань Національної програми. Закони мають слугувати за основу в діяльності державних органів, юридичних і фізичних осіб, а не навпаки. Тому шостий розділ Програми "Організаційно-правове, науково-методичне та інформаційне забезпечення" набуває першорядного значення. Звичайно, застосування сучасних методів допологової діагностики та лікування генетичних розладів, що передбачено у розділі 1 Програми, має велике значення для забезпечення здоров'я дитини. Але це значення обмежене тільки деякими медичними аспектами права дитини на здоров'я і повністю залежить від сумлінності фахівців, які впроваджуватимуть нові методи у життя. А законодавство регулює все коло проблем, пов'язаних з правом дитини на здоров'я і має виконуватися як посадовими особами, так і всіма організаціями і фізичними особами.

Звертає на себе увагу в Національній програмі посилення на велику кількість законів, які мають бути приведені у відповідність з міжнародними стандартами прав дитини. Так, Програма передбачає необхідність розробки проекту нового Сімейного кодексу України; забезпечення захисту прав неповнолітніх у зв'язку з приватизацією житла; підготовки проекту закону про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності за викрадання неповнолітніх дітей, торгівлю і контрабанду ними, приховування їх від передачі на усиновлення, піклування чи під опіку, незаконне тримання і повернення дітей із-за кордону: внесення змін і доповнень до Кодексу про працю України щодо врегулювання трудових відносин підлітків, створення надійних правових гарантій для безпеки їхнього здоров'я та життя під час виконання трудових обов'язків; внесення змін і доповнень до чинного законодавства, в якому передбачити право на захист осіб, які досягли 11 років, у разі вчинення ними суспільно небезпечних дій з моменту порушення кримінальної справи; розробки проектів законодавчих актів щодо захисту генетичного і репродуктивного здоров'я населення України, посилення соціального захисту дітей; розробки і законодавчого закріплення процедури і механізму розгляду скарг дітей на жорстоке поводження з ними, насильство і знущання над ними а сім'ї та за її межами.

Отже, аналіз українського законодавства дає підстави стверджувати, що стосовно дітей воно базується на гуманних принципах, закріплених у Конвенції про права дитини та інших міжнародних актах. Але в ньому ще не врахований принципово новий підхід до дитини як рівноправного члена суспільства, а також мають місце істотні прогалини щодо багатьох міжнародних стандартів прав дитини та відповідних процедур для здійснення низки проголошених і закріплених у законодавстві України прав дитини. Це, на нашу думку, свідчить про необхідність розробки і прийняття відповідно до міжнародних стандартів закону України про права дитини.

Пам'ятка

1. Дитиною визнається особа, що не досягла віку вісімнадцяти років.
2. Кожна дитина має право жити і виховуватися в родині, наскільки це можливо, право знати своїх батьків, право на їхню турботу, право на спільне з ними проживання.
3. Дитина має право на виховання своїми батьками, забезпечення її інтересів, всебічний розвиток, повагу до її людської гідності.
4. Дитина вправі виражати свої думки при вирішенні в родині будь-якого питання, що стосується її інтересів, а також бути заслуханим у ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду. Врахування думки дитини, що досягла віку десяти років, обов'язкове, за винятком випадків, коли це суперечить її інтересам.
5. Дитина має право на ім'я, по батькові і прізвище. Право на набуття громадянства, а також, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їхню турботу.
6. Дитина має право на одержання захисту від своїх батьків і інших членів родини. Дитина має право власності на доходи, отримані нею, майно, отримане нею у чи дарунок чи в порядку спадкування, а також на будь-яке інше майно, придбане на кошти дитини.
7. У дитини є право на свободу думки, совісті і релігії.
8. Дитина має право на захист від незаконного втручання в здійснення її прав.
9. У дитини є право на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку. У дитини є право на освіту.
10. За дитиною визнається право на захист від економічної експлуатації і від виконання будь-якої роботи, що представляє небезпеку для її здоров'я.
11. Дитина має право на захист своїх прав і законних інтересів. Захист прав і законних інтересів дитини здійснюється батьками, а у випадках передбачених законом, органом опіки і піклування, прокурором і судом.
12. Дитина має право на захист від зловживань з боку батьків (осіб, їх що замінюють). При порушенні прав і законних інтересів дитини, у тому числі при невиконанні чи при неналежному виконанні батьками обов'язків по вихованню, освіті дитини або при зловживанні батьківськими правами, дитина вправі самостійно звертатися за їхнім захистом в орган опіки і піклування, а по досягненні віку чотирнадцяти років у суд.
13. Захист інтересів дитини державою. Держави учасники Конвенції по правах дитини поважають і забезпечують усі права, передбачені дійсною Конвенцією, за кожною дитиною, що знаходиться в межах їхньої юрисдикції, без якої-небудь дискримінації, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного, етнічного чи соціального походження, майнового стану чи стану здоров'я, місця народження дитини, її батьків чи законних опікунів або яких-небудь інших обставин.
14. Посадові особи й інші громадяни, яким стане відомо про загрозу життю чи здоров'ю дитини, про порушення її прав і законних інтересів, зобов'язані сповістити про це в орган опіки і піклування за місцем фактичного перебування дитини. При одержанні таких відомостей орган опіки і піклування зобов'язаний вжити необхідних заходів по захисту прав і законних інтересів дитини.

Інформація про Об'єднану Асоціацію студентів-юристів Закарпаття:

Об'єднана Асоціація студентів-юристів Закарпаття (*далі ОАСЮЗ*) - громадська організація, яка є добровільною, недержавною професійною організацією, котра на основі загальних інтересів об'єднує студентів, аспірантів, молодих юристів та інших осіб, що вивчають юриспруденцію.

Основні цілі ОАСЮЗ:

- укріплення захищеності та гарантій прав особистості;
- підвищення активності громадськості в процесі управління та прийняття рішень;
- надання безкоштовної інформації з правових та економічних питань різним верствам населення та допомоги в пошуку кваліфікованих юристів, економістів та спеціалістів інших галузей;
- організація правової бібліотеки, в т.ч. електронної;
- сприяння розвитку громадських структур та освіти, в тому числі правової;
- розвиток вітчизняної юридичної науки і освіти;
- випуск наукової і науково-популярної правничої літератури;
- сприяння розвитку неурядових організацій та міських представницьких структур;
- сприяння підвищенню професійного рівня членів (освітня допомога) в т.ч. направлення їх на стажування в фірми як на території України так і за кордон;
- налагодження стосунків з вищими навчальними закладами;
- налагодження контактів з науковцями, громадськими організаціями;
- проведення соціального опитування та анкетування населення з питань вдосконалення чинного законодавства України;
- участь у правотворчих процесах, в т.ч. обговорення законопроектів та чинного законодавства, внесення пропозицій щодо їх вдосконалення до Верховної Ради України, Кабінету Міністрів, місцевих органів управління, Президента України.

Основні види діяльності організації:

- Освітня (переважно для школярів);
- Пропаганда правових знань серед населення, зокрема молоді;
- Консультативна (надання безкоштовної правової допомоги всім бажаючим);
- Методична (для студентів юридичного факультету УжНУ): допомога у пошуку літератури, поради до написання наукових робіт, надання у користування комп'ютерної правової бази тощо.

Об'єднана Асоціація студентів-юристів Закарпаття за підтримки Мережі нідерландських благодійних фондів для Центральної та Східної Європи реалізовує проект «Безкоштовна юридична допомога та правова просвіта населення», в рамках якого надає безкоштовні юридичні консультації з питань цивільного, трудового, сімейного та іншого законодавства.

Адреса: м. Ужгород, вул. Капітульна 26/23

(юридичний факультет УжНУ, навпроти Ужгородського замку).

тел/факс: 614914

Дні прийому: понеділок-п'ятниця, з 14.00-18.00

*Дане видання здійснене за підтримки
МЕРЕЖІ НІДЕРЛАНДСЬКИХ
БЛАГОДІЙНИХ ФОНДІВ ДЛЯ
ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ
та ФОНДУ РОЗВИТКУ
КАРПАТСЬКОГО ЄВРОРЕГІОНУ*

Формат 60*84/16. Умовн. друк. арк.4,18. Зам. №162 Наклад 300 прим.
Видавництво УжНУ «Говерла». м. Ужгород, вул. Капітульна, 18. Тел.:3-32-48.
Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів
видавничої продукції – Серія ЗТ №32